

ІСТОРІЯ

УДК 93/94(093)

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/75-1-1>

Сніжана АТАМАНЧУК-БАБІЙ,
 orcid.org/0009-0009-69337377

аспірант

Інституту археографії та джерелознавства імені М.С. Грушевського
 Національної академії наук України
 (Київ, Україна) atamnychuksi@ukr.net

ЕВОЛЮЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ІДЕЇ МАЗЕПИ В КОНТЕКСТІ УСТАНОВЛЕНИХ ПОЛІТИКО-ПРАВОВИХ СТОСУНКІВ РАНЬОМОДЕРНОГО ЧАСУ

Дослідження присвячене вивченню інтелектуальних коренів та еволюції ідеї гетьмана Мазепи про об'єднання України, взятої за основу взаємодії Правобережної та Лівобережної частин. Мета – розкрити історичний контекст, що сформував цю ідею, та визначити її вплив на розвиток української державності.

Дослідження використовує історичний метод для аналізу періоду гетьманування Мазепи та вивчення первісних інтелектуальних витоків його ідеї. Комплексний підхід забезпечує врахування політичних, культурних та соціальних аспектів.

Виявлено, що інтелектуальні корені мазепинської ідеї сягають періоду Хмельниччини. Дослідження показало, як ці ідеї вплинули на політичні рішення гетьмана, а також як вони трансформувались під час його керівництва.

Запропоноване дослідження може слугувати основою для подальших наукових розвідок у контексті вивчення ролі ідей Івана Мазепи у формуванні національної самосвідомості та розгляду його впливу на політичну картину тогочасного суспільства. Розширення періоду огляду та зосередження на взаємодії з іншими культурними рухами є перспективними напрямками.

Висновки дослідження можуть використовуватись для поглибленого розуміння історичних факторів, що визначали становлення ідеї єдиної України. Здобуті знання корисні для освітніх та культурних ініціатив, спрямованих на утвердження національного ідентитету. Розробка рекомендацій для історичної освіти та вивчення національної спадщини є практичним продуктом.

Дослідження висвітлює інтелектуальні витoki мазепинської ідеї, покладаючи основу для подальших наукових досліджень щодо впливу ідей гетьмана на формування сучасної України. Ретроспекція періоду Хмельниччини дозволяє визначити корені цієї ідеї в широкому історичному контексті. Врахування соціокультурних впливів розширює розуміння ролі І. Мазепи в утвердженні української національної ідентичності.

Ключові слова: Гетьман Іван Мазепа, державооб'єднaвчa ідея, інтелектуальні витoki, історія України, Хмельниччина, національна ідентичність, політичний розвиток, українська державність.

Snizhana ATAMANCHUK-BABIY,
 orcid.org/0009-0009-69337377

Postgraduate student

Institute of Archeography and Source Studies named after M.S. Hrushevsky
 National Academy of Sciences of Ukraine
 (Kyiv, Ukraine) atamnychuksi@ukr.net

THE EVOLUTION OF THE STATE IDEA OF MAZEPA IN THE CONTEXT OF ESTABLISHED POLITICAL AND LEGAL RELATIONS OF THE EARLY MODERN TIME

The study is devoted to the study of the intellectual roots and evolution of Hetman Mazepa's idea of the unification of Ukraine, based on the interaction of the Right-Bank and Left-Bank parts. The goal is to reveal the historical context that formed this idea and determine its influence on the development of Ukrainian statehood.

The study uses a historical method to analyze the period of Mazepa's hetmanship and study the original intellectual origins of his idea. A comprehensive approach ensures consideration of political, cultural and social aspects.

It was revealed that the intellectual roots of the Mazepyn idea go back to the Khmelnytskyi period. The study showed how these ideas influenced the hetman's political decisions, as well as how they were transformed during his leadership.

The proposed study can serve as a basis for further scientific research in the context of studying the role of Ivan Mazepa's ideas in the formation of national self-awareness and considering its influence on the political picture of contemporary

society. Expanding the review period and focusing on interaction with other cultural movements are promising directions.

The research findings can be used for a deeper understanding of the historical factors that determined the formation of the idea of a united Ukraine. The acquired knowledge is useful for educational and cultural initiatives aimed at establishing national identity. The development of recommendations for historical education and the study of national heritage is a practical product. The study sheds light on the intellectual origins of the Mazepyn idea, laying the foundation for further scientific research on the influence of the hetman's ideas on the formation of modern Ukraine. A retrospection of the Khmelnytskyi period allows us to determine the roots of this idea in a broad historical context. Taking sociocultural influences into account broadens the understanding of I. Mazepa's role in the establishment of Ukrainian national identity.

Key words: *Hetman Ivan Mazepa, state unification idea, intellectual origins, history of Ukraine, Khmelnytskyi, national identity, political development, Ukrainian statehood.*

Постановка проблеми. У рамках української історії на тлі гетьманської епохи Івана Мазепи виринає значуща ідея об'єднання Правобережної та Лівобережної частин України. Цей період став ключовим у формуванні концепції самостійності та національної ідентичності. Стаття присвячена розгляду інтелектуальних коренів цієї ідеї, її взаємодії з політичним та соціокультурним середовищем тогочасної України. Шлях до утвердження мазепинської ідеї в українському суспільстві вимагає уваги та дослідження, розкриваючи важливі аспекти сучасного розуміння національного самовизначення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У результаті дослідження було використано історичні та наукові джерела, зокрема дослідження та публікації, які освітлюють життя та діяльність Івана Мазепи, його ідеї об'єднання Правобережної та Лівобережної частин України. Процес вивчення історії та політичного внеску Івана Мазепи було ініційовано в ряді досліджень, серед яких ключові праці: «Іван Мазепа: Життя й пориви великого Гетьмана» (Борщак І., Мартель Р., 1991) надає загальний погляд на життя Мазепи; «Гетьман Іван Мазепа та його доба» (Оглоблин О., 2001) вивчає період гетьманування та внутрішню політику Мазепи; «Мазепа і Правобережжя» (Андрусак М., 1938) зосереджується на політичних взаєминах Мазепи з правобережними територіями; «Історія Русів» надає історичний контекст та визначає роль Мазепи в історії України, «Листи Івана Мазепи» (Станіславський В., 2010) представляє оригінальні документи та листи Мазепи; «Гетьмани України та кошові отамани Запорозької Січі» (Апанович О.М., 1993) аналізує роль гетьманів, включаючи Мазепу, в контексті політичної структури України. Ці джерела становлять фундамент аналізу та обґрунтування висновків.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми: 1) аналіз зв'язків Івана Мазепи з політичними та культурними лідерами тогочасної України та Європи, зокрема зі Швецією; 2) визначення впливу та успадкування мазепинської ідеї в історії та культурі України, зокрема

її роль у формуванні національної свідомості та ідеї незалежності.

Цілі статті полягають у дослідженні інтелектуальних витоків мазепинської ідеї, її зв'язку з історичним контекстом та національним духом тогочасної України; визначенні ролі мазепинської ідеї в формуванні політичної та культурної обстановки, а також її впливу на усвідомлення національної ідентичності; аналізі політичного контексту епохи, в якому розвивалась ідея, а також розкриття взаємодії з соціокультурним середовищем; подальше висвітлення еволюції мазепинської ідеї в історіографії та її роль у сучасному розумінні національного самовизначення.

Виклад основного матеріалу. Іван Мазепа, як видатний державний діяч, політик та дипломат, проявив високу ерудицію та обдарованість, об'єднуючи природні здібності з високою освіченістю та освітою, отриманою у Києво-Могилянській академії та Падуанському університеті. Його вражаюча багатомовність та здатність вільно спілкуватися з людьми за кордоном відображали його великий вплив на державних та військових діячів того часу.

Мазепа володів великою бібліотекою, яка містила інкунабули, старовинні рукописи та раритетні видання. Його вплив на людей базувався не лише на пригніченні, але і на формуванні симпатії та довіри. Великий патріот України, він був готовий до самопожертви за велику патріотичну ідею, і його роль біля керма Української Гетьманської держави від 1687 до 1709 року відзначалася великою відданістю та самостійністю в умовах постійних обмежень.

Мазепина ідея об'єднання Лівобережної та Правобережної України визрівала з його поглядів на незалежність та самостійність держави. Він бачив у соборності України не просто об'єднання територій, але і створення могутньої держави, гідної протистояти будь-якому ворогові. Його далекоглядні погляди включали об'єднання Гетьманщини, низового та слобідського військ, а також Правобережжя.

Мазепа вбачав у незалежності ключ до економічного та культурного розвитку народу. Для нього панування чужоземної держави визначалося як панщина державного рівня, що призводило до деградації соціальних, мовних та культурних аспектів народу. Його переконання у тому, що ідея державної незалежності базується на загальнолюдських цінностях, свідчить про важливість цього принципу для існування будь-якого народу та збереження його культурного спадку.

Дослідження даного питання з використанням різних історичних та сучасних джерел відкриває шляхи для розкриття контексту та обставин, які сприяли розвитку і поширенню ідеї об'єднання, роблячи важливий внесок у розуміння історичного контексту епохи Мазепи.

Дослідники (Апанович, 1993: 145) та (Куташов, 2006: 28-29) розглядають поступовий розвиток ідеї незалежної держави в думках Івана Мазепи. Хоча точний час її виникнення залишається невизначеним, вони підкреслюють, що Мазепа виношував свої ідеї та наміри у таємниці через складну політичну та військову обстановку в Україні.

Особливий акцент робиться на тому, що вже після обрання його гетьманом Лівобережної України Мазепа став прибічником концепції незалежної України та спрямовував свою діяльність у цьому напрямку, як відзначає І. Куташов (Куташов, 2006: 32). Важливим моментом є його зовнішньополітичний курс на Москву, але деякі дослідники розглядають це як тактичний хід гетьмана з метою об'єднання України.

Таким чином, ідея незалежності України здавалася б розвиватися у свідомості Мазепи до його гетьманства, але прийняття гетьманської булави визначило його активну політику в напрямку об'єднання та незалежності українських земель.

Генеалогія об'єднаної ідеї самостійної та незалежної України, якою керував Мазепа, витікала з періоду Хмельниччини. Політичний аспект цієї ідеї базувався на концепції «давніх прав та вольностей», що закладала основу рівності української нації з іншими націями. Культурний аспект включав комплексну концепцію вітчизни, відображену в усіх аспектах історичного розвитку – мові, церкві, території. Хмельницький акцентував на безперервності «києво-російської історії» і ставився до земель як до «споконвічної батьківщини» (Апанович, 1993: 243).

Важливим аспектом був і європейський контекст, де в середині XVI століття відбувалася конфронтація між протестантами та католиками. Вестфальський мир 1648 року відзначив

кінець Тридцятирічної війни та символізував кризу Священної Римської Імперії. У цей період формувалися національні держави, що сприяло утвердженню концепції суверенності. Ці фактори взаємодіяли, надаючи ідеї Мазепи міцний фундамент для об'єднання та незалежності України.

Дослідження витоків інтелектуальних ідей Івана Мазепи через призму доби Хмельниччини важливе для розуміння його гетьманської діяльності та ідеї об'єднання Лівобережної та Правобережної України в самостійну державу. Мазепа відрізнявся від своїх попередників, вбачаючи Росію як антагоніста, і акцентуючи на розриві між політичними та моральними аспектами ідеї об'єднання.

Важливим етапом була його відмова від утопічних християнських парадигм, диктованих тогочасною етикою, що сприяло прокладенню шляху для ідеї об'єднання на користь майбутнього України. Мазепа виявився прагматиком свого часу, здатним діяти в реальних умовах, враховуючи сучасні тенденції та культурні зміни.

Слова Івана Мазепи «Нехай вічна буде слава, же през шаблі маєм права» вказують на його рішучість у встановленні прав українського народу та здатність боронити їх на належному рівні (Борщак, 1991: 11). Гетьман надавав рівну вагу як культурним, так і політичним цінностям, реалізуючи ідею об'єднаної України.

Мазепа визнавав суверенітет української нації та розумів значення своєї держави. Його слова про те, що Русь перейшла від українців до московитів, свідчать про розуміння унікальності свого народу та важливості його історії.

Партнерство з шведським королем Карлом XII було побудовано на спільному розумінні прав нації та суверенітету. Це спільне розуміння створило не лише формальний союз, але і духовне братерство, що вразило навіть короля Швеції.

Мазепа виявився прагматиком свого часу, здатним до реальних дій в умовах, коли важливими були не лише моральні, а й політичні аспекти його великої ідеї.

Іван Мазепа вдало формулював цілі та стремління України в укладеному двосторонньому договорі з Швецією. Він конкретизував, що території, завойовані з Московії, належатимуть за воєнним правом тому, хто її завоював, але те, що колись належало українцям, буде передано та збережено при українському князівстві.

Історичні дані також підтверджують, що Мазепа впливав на позицію царя у російсько-турецьких відносинах, що дозволяло йому коригувати свою зовнішньополітичну стратегію. Його

таємне листування з іноземними лідерами вказує на його активну зовнішньополітичну діяльність та намагання забезпечити українську незалежність (Смолій, 1995: 348).

У контексті Коломацьких статей, які відкидали ідею української державності, Мазепа прагнув утвердити своєрідний протекторат царя, бачачи його як можливий шлях до кращого майбутнього. Його політика спрямована була на збереження самостійності та розвиток української культури, при цьому він виступав проти російського впливу та зросійщення населення.

Гетьман Іван Мазепа виступав за культурну розбудову як необхідний елемент стратегії створення самостійної України. Його підхід визначався не лише побожністю, але й творчою натурою та глибоко укоріненою ідеєю незалежної України. Культурне будівництво Мазепи вирізнялося складною ієрархією національних цінностей, включаючи перетворення армії в регулярні війська та розвиток культурного простору.

Мазепа акцентував на Києво-Могилянській академії як «лабораторії» для державоб'єднавчої ідеї. Ця установа, заснована за згодою царя у 1694 році, стала центром формування ідей, впливаючи на політичну ідеологію козацької аристократії та впливаючи на українську державну політику.

Гетьман вибрав стратегію впливу на молоде покоління, спрямовану на створення незалежної та сильної нації. Його впевненість у здатності формувати покоління, яке буде лідером утвердження історичної пам'яті та ідеї незалежності, відзначалася глибоким віренням у суверенний дух нації.

Такий підхід дозволяв гетьману будувати майбутню Україну, яка переймала національну свідомість та зберігала культурну ідентичність незалежно від випробувань минулого.

Гетьман Іван Мазепа визначав ідею гармонії між церквою і державою як важливу для досягнення культурного піднесення України. Активна співпраця гетьмана із церквою була необхідною для досягнення великого культурного розвитку Гетьманщини наприкінці XVII – на початку XVIII століть (Куташов, 2006: 33).

Одним з ключових векторів була розбудова міста Києва, яку можна порівняти за своїми масштабами з періодом влади великих князів київських. Гетьман Мазепа вважав, що незалежна національна держава повинна мати відповідні символи, включаючи національну архітектуру. Таке будівництво надавало Україні архітектурні символи незалежності.

Чимало зі споруд, які були зведені чи відновлені Мазепою, такі як Софія Київська, Києво-Печерська лавра, Михайлівський Золотоверхий монастир та Кирилівська церква, і досі виступають архітектурними символами України. Вони є не лише пам'ятками минулого, але й свідченням відродження Києва та його становлення центром духовності та культури українського народу.

Така гармонійна співпраця гетьмана Мазепи з церквою та активна роль у розбудові Києва свідчать про те, що він використовував не лише політичні, а й культурні та релігійні шляхи для зміцнення української національної ідеї та підтримки шляху до незалежності.

Гетьман Мазепа успішно розбудував Гетьманську державу на Лівобережній Україні, формуючи козацьку еліту. Паралельно з культурною розбудовою, він готував підґрунтя для приєднання Правобережжя. Мазепа вживав заходів, таких як арешт С. Палія, для запобігання створенню конкуруючого державного утворення, спрямованого проти нього.

Важливо відзначити, що гетьман прагнув об'єднати всю Україну під своєю владою, досягнувши цього у 1704 році. Його конституційно-аристократичний лад та зусилля з вдосконалення політичних структур вказують на його роль як державотворця.

Однак відмова служити російському цареві свідчить про сутність ідеї самостійної України Мазепи. Політичні, економічні та військові фактори, такі як агресивна імперська політика Петра I, виснажливі походи та вплив московських начальників, спричинили зміну його поглядів. Всі ці аспекти свідчать про глибокі роздуми Мазепи та його визнання нездійсненності прагнень до незалежності за умов російського владарювання.

Відмова Мазепи від протекторату московського царя може бути пояснена не лише конфліктом із Петром I, але й невдоволенням реформами, спрямованими на руйнацію козацької ідентичності. Деякі історики вказують, що Мазепа відмовився виконувати царські реформи, аргументуючи це неприйняттям дисципліни регулярних військ козацтвом (Андрусак, 1938: 95). Така «непогора» не сподобалася Петру I, і конфлікт дедалі загострювався.

Незважаючи на тиск Москви, Мазепа продовжував наполегливо працювати на трансформацію України в державу європейського зразка та збереження козацьких традицій. Гетьман Мазепа виправдовував свій перехід до шведського короля Карла XII перед близькими полковниками, стверджуючи, що це вчинено не для особистої користі,

а для блага України, козацтва і його власного війська. Він пояснював, що російський цар порушив їхні вольності, а Швеція, навпаки, може розширити їхні права.

Записи сучасників, таких як Пилип Орлик та Даниїл Крман, розкривають внутрішні мотивації Мазепи та його спільників. Мазепа виокремлював проблеми під царським протекторатом, вказуючи на порушення вольностей, примусові постачання коней та розміщення московських військ у козацьких фортецях. Він підкреслював, що Карл XII дотримується своїх обіцянок.

На політичній арені Іван Мазепа бачив Швецію як потужного союзника для забезпечення незалежності України. Його вибір став усвідомленим кроком на шляху до євроінтеграції. Сприятливі обставини для гетьмана виникли, коли шведська армія направилася на південь Російської імперії, і Мазепа швидко вирішив скористатися цією можливістю (Оглоблин, 2001: 135).

Не дивлячись на ідеї гетьмана Мазепи щодо створення незалежної України та прагнення розвивати національну економіку та культуру, його дії викликали несхвалення та протиріччя. Історик М. Урбанський зауважував, що саме козацьке населення підвело гетьмана, відмічаючи, що «не Мазепа підвів козаків, а вони його.» (Андрусак, 1932: 240). Це свідчить про те, що підтримки гетьману з боку козацтва та населення було недостатньо.

Боротьба за незалежність та протиріччя вчинків Мазепи були вдало висвітлені Б. Лепким, який розкривав мотивації гетьмана в контексті важливості збереження автономії та свободи України. Проте, ці ідеї та спроби реалізації стали об'єктом неоднозначної реакції серед козацтва та цивільного населення, що вказує на складність політичної ситуації того часу.

Мазепинська ідея щодо об'єднання Лівобережної та Правобережної України визначила певну базу для сучасної незалежної України, яку український народ продовжує виборювати. Попри провал Мазепи, його спроба реалізації ідеї незалежності стала каталізатором для тривалого розвитку цієї ідеї. Сучасна боротьба за незалежність України в Москві також заснована на цій ідейній спадщині.

Поразка Мазепи у реалізації своєї великої ідеї незалежної України стала важливим етапом у тривалій історії формування цієї ідеї. Політичні розділи та неспроможність різних сил об'єднатися були серед причин невдачі. Проте, сама ідея, висловлена Мазепою, визначила майбутні зусилля національного самовизначення та боротьби за свободу.

Його зусилля також були спрямовані на об'єднання Правобережної та Лівобережної України, щоб створити єдину державну сутність. Мазепа визначив свою роль як гетьмана в контексті важливих подій свого часу, а його спроби визначити майбутнє України поклали початок руху за незалежність, який виникнув у подальших історичних подіях.

Загалом, роль Івана Мазепи в історії України визначалася його бажанням змінити долю країни та надати їй самостійний статус.

Не зважаючи на контекст інтелектуальних та політичних труднощів, Іван Мазепа став першим, хто виплекав ідею боротьби за незалежну та об'єднану Україну. Його постать виражає суперечливість – від захисника української державності до кар'єриста. Однак саме через цю неоднозначність він висловив ідею визволення України від московського владарювання та об'єднання обох берегів Дніпра.

Іван Мазепа вніс значний вклад у трансформацію терміну «Русь» в «Україна», сприяючи поступовому формуванню нової державної та культурної реальності. Його гетьманська епоха відзначилася конфліктом та поділом між термінами «Русь» і «Україна», що свідчить про культурну трансформацію та осучаснення культурного простору (Станіславський, 2010: 149).

Порівнюючи терміни в історичних джерелах тогочасності, можна виявити внутрішній культурний конфлікт та еволюцію концепцій, що вказує на зміни в культурних векторах. Мазепа допоміг сформувати нову реальність, яка залишалася спадкоємицею стародавньої культури, але все більше усвідомлювала власну ідентичність – загальнокультурну, мовну, політичну.

Часи Мазепи ознаменували початок трансформації «Русі» в «Україну». Невдачі та катастрофа Руїни ускладнили цей процес, але Мазепа відіграв ключову роль у подоланні цих викликів. Колонізаційні дії та підкорення Української церкви московській митрополії стали важливими чинниками, що вплинули на трансформацію культурної та політичної самобутності «Русі» в «Україну».

Мазепа, пропагуючи ідею об'єднання України, вплинув на трансформацію термінів «Русь» та «Україна». Під час його гетьманування термін «Русь» отримав культурну валентність, пов'язану із російською вірою та «вірою батьків». З іншого боку, «Україна» стала відображати політичну валентність та етнокультурну батьківщину, а поступово – українську націю.

Гетьман Іван Мазепа активно використовував термін «Україна», що вказує на його прагнення до

створення єдиної, суверенної та незалежної держави. Він описував свій народ як «руський православний український», що було передумовою для поступового відходу від терміну «Русь» на користь «Україна».

Мазепа залишається важливою постаттю в історії України, проте його орієнтація на шведську сторону в останньому акті його діяльності виражається в обороні прав і свобод України. Це свідчить про його рішучість закріпити самостійність та свободу українського народу, об'єднати роз'єднані частини країни в єдину державу.

Іван Мазепа, незважаючи на свою поразку та негативне сприйняття з боку Москви, залишився великим патріотом та борцем за національні інтереси України. Його спадщина надихає прихильників незалежної та соборної України. Навіть попри те, що Мазепі не вдалося здійснити свою велику ідею, він залишив її у спадок наступним поколінням.

Висновок. Іван Мазепа виявився справжнім героєм, який не закрав питання створення незалежної України, а передав його майбутнім поколінням. Тема розвитку мазепинської ідеї об'єднання Правобережної та Лівобережної частин України залишається мало вивченою, проте є перспективною для майбутніх досліджень, оскільки нові документи з того періоду продовжують виходити. Наведені історичні та наукові джерела дозволяють встановити інтелектуальні витоки цієї ідеї та визначити важливість гетьмана Мазепи в історії України.

Інтелектуальні витоки мазепинської ідеї об'єднання Правобережної та Лівобережної частин України сягають періоду Хмельниччини, викладаючи культурні та політичні цілі в єдине ціле. Іван Мазепа був повністю заангажований ідеалом української державності, спадковим у нього від українських гетьманів. Ці ідеали слугували йому дороговказом протягом всього його політичного та культурного життя, а їх передача майбутнім поколінням стала заповітом для українців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрусак М. Державницька думка на Україні-Гетьманщині і політика Мазепи. Діло. 1932. Вип. 239. С. 240.
2. Андрусак М. Мазепа і Правобережжя. Львів, 1938. 106 с.
3. Апанович О.М. Гетьмани України та кошові отамани Запорозької Січі. Київ: Либідь, 1993. 288 с.
4. Борщак І., Мартель Р. Іван Мазепа: Життя й пориви великого Гетьмана. Київ, 1991. С. 11–12.
5. Драч І. Історія Русів. Київ: Рад. письменник, 1991. 318 с.
6. Куташов І. Державотворча концепція і політична діяльність Івана Мазепи. Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. ІФ Кураса НАН України, 2006. Вип. 32. С. 26–36.
7. Станіславський В. В. Листи Івана Мазепи. Інститут історії України НАНУ: К, 2010. Вип. 2: 1691–1700. 752 с.
8. Оглоблин О. Гетьман Іван Мазепа та його доба. Нью-Йорк: Київ, 2001. 464 с.
9. Смолій В. Іван Мазепа. Володарі гетьманської булави. Київ: Варта, 1995. 553 с.

REFERENCES

1. Andrusiak M. (1932) Derzhavnytska dumka na Ukraini-Hetmanshchyni i polityka Mazepy. [State thought in Ukraine-Hetmanship and Mazepa's politics] Dilo – Work, 239–240. [in Ukrainian].
2. Andrusiak M. (1938) Mazepa i Pravoberezhzhia. [Mazepa and Right Bank]. Lviv, 106. [in Ukrainian].
3. Apanovych O.M. (1938) Hetmany Ukrainy ta koshovi otamany Zaporozkoi Sich. [Hetmans of Ukraine and basket chieftains of Zaporizhzhya Sich] Kyiv: Lybid, 288. [in Ukrainian].
4. Borshchak I., Martel R. (1991) Ivan Mazepa: Zhyttia u poryvy velykoho Hetmana. [Ivan Mazepa: Life and impulses of the great Hetman] Kyiv, 11–12. [in Ukrainian].
5. Drach I. (1991) Istoriia Rusiv. [History of the Rus]. Kyiv: Rad. pismennyk, 318. [in Ukrainian].
6. Kutashov I. (2006) Derzhavotvorcha kontseptsii i politychna diialnist Ivana Mazepy. [State-building concept and political activity of Ivan Mazepa]. Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im IF Kurasa NAN Ukrainy – Scientific notes of the Institute of Political and Ethnonational Studies named after IF Kurasa of the National Academy of Sciences of Ukraine, 32. 26–36. [in Ukrainian].
7. Stanislavskiy V. V. (2010) Lysty Ivana Mazepy. [Letters of Ivan Mazepa] Instytut istorii Ukrainy NANU – Institute of the History of Ukraine of the National Academy of Sciences, 2: 1691–1700. 752. [in Ukrainian].
8. Ohloblyn O. (2001) Hetman Ivan Mazepa ta yoho doba. [Hetman Ivan Mazepa and his time] Niu-York, Kyiv, 464. [in Ukrainian].
9. Smolii V. (1995) Ivan Mazepa. Ivan Mazepa. Volodari hetmanskoï bulavy. [Ivan Mazepa. Owners of the Hetman mace] Kyiv: Varta, 553. [in Ukrainian].